

SKB-CoP Ecosysteemdiensten

Datum : 14 maart 2012
Betreffende : Verslag CoP bijeenkomst 17 februari 2012 te Agentschap NI Utrecht

1. Opening

Simon Moolenaar (SKB) heet alle aanwezigen welkom. Deze tweede CoP Ecosysteemdiensten [ESD] bijeenkomst staat in het teken van de TEEB-projecten.

In [Bijlage 1](#) is de deelnemerslijst toegevoegd.

2. Toelichting op TEEB-NL door Marian Hopman (Ministerie van EL&I)

TEEB-NI ging in 2011 van start en bestaat uit vijf deelprojecten:

- TEEB voor het Nederlandse Bedrijfsleven
- TEEB voor Handelsketen
- TEEB voor Fysiek Nederland
- TEEB voor Gemeenten ('TEEB in de stad')
- TEEB voor de BES-eilanden

Doel van de diverse TEEB-studies is om meer zicht te krijgen op de (economische) waarde van ecosysteemdiensten en biodiversiteit en om deze waarde beter in besluitvorming (en afweging) te kunnen betrekken. De TEEB opdracht bestaat uit het in waarde uitdrukken van biodiversiteit en ESD, en daarbij wordt niet alleen aan geldwaarde gedacht. Het werk borduurt voort op de internationale TEEB-studie (VN: Pavan Sukdev zie www.teebweb.org) en in Nederland op de MKBA. Eind 2012 worden de resultaten in de Tweede Kamer opgeleverd. Vooruitlopend daarop zijn er nu al veel goede voorbeelden vanuit de praktijk te benoemen, te denken aan initiatieven met nieuwe verdienmodellen zoals Green Finance Lab Zuidas Amsterdam of de green deal biodiversiteitsplus label van de Kruidenier.

Meer informatie over de opbouw van het TEEB project staat in de powerpointpresentatie van [Marian \(bijlage 2\)](#) en de powerpointpresentatie van [Kees Hendriks \(bijlage 4\)](#).

Reacties tijdens de discussie:

- Van 'value of nature' naar 'nature of value'; naar een nieuwe economie is meer dan een prijs ergens opplakken;
- Een dag voor de bijeenkomst is er een klankbordbijeenkomst van de TEEB-NL geweest. Daarin is gezegd 'het gaat om 'engagement' om de maatschappij te willen mobiliseren';
- De social media veroorzaken andere krachtenvelden in de samenleving. Bedrijven zijn erg gevoelig voor de social media en wat zij kunnen bewerkstelligen. Naar verwachting kunnen social media ook binnen TEEB-NL een vehicle bieden;

-
- De waarde hoeft niet per se in geld uitgedrukt te worden, maar het werkt wel als er getallen aan de waarde worden toebedeeld. Er wordt dan ook aangedragen dat het niet verstandig is al te ver af te wijken van uitdrukking in geld, want geld is nu eenmaal de taal van bedrijven;
 - In december 2011 is het advies van de Task Force Biodiversiteit uitgebracht aan minister Verhagen en staatssecretaris Atsma. Bernard Wientjes (VNO-NCW) nam als gastheer het rapport in ontvangst. Daarin staat o.a. het 'werken aan groene groei' (een economie welke is gebaseerd op de draagkracht van de aarde) en dat TEEB een ondersteunend handvat biedt. Het advies is in lijn met de bevindingen van TEEB tot nu toe;
 - ESD blijft om maatwerk vragen;
 - De besluitvorming van bedrijven drijft primair op de economische waarde. De economie is hun randvoorwaarde voor continuïteit. De doelen veranderen wel steeds meer op het gebied van de duurzame keten en beheer, en bedrijven lopen daarin voorop;
 - De vraag is gesteld hoe het TEEB-project gekoppeld wordt aan de ontwikkelingen in Brussel. Vorig jaar is de EU biodiversiteitsstrategie vastgesteld en daaruit voortkomende project No Net Loss ook zorgt voor aansluiting bij ontwikkelingen in het Europese landbouwbeleid. (Project No Net Loss is gestart teneinde (vrijwillige) biodiversiteit compensatie meer over het voetlicht te krijgen en er methodologisch en praktisch ervaring mee op te doen in de Nederlandse context). Koppeling is er dus wel;
 - Nieuwe verdienmodellen vragen ook om nieuwe coalities.

3. Toelichting op TEEB in de stad door Ursula Kirchholtes (Witteveen en Bos)

De [presentatie van Ursula Kirchholtes](#) is bijgevoegd als bijlage 3.

De presentatie ging over het meenemen van de baten van natuur en water in gemeentelijke planprocessen en verdienen met baten van natuur en water maatregelen. Er nemen 12 gemeenten deel aan het project TEEB in de Stad. Dit gebeurt binnen de community of practise TEEB-Stad. Gemeente Apeldoorn is trekker. Witteveen+Bos maakt de TEEB tool samen met de gemeenten en begeleidt de gemeenten bij hun cases. In augustus 2011 is met dit TEEB-traject gestart. Uitgangspunt hierbij is dat de grootste winsten te behalen zijn in het begin van het planproces welke in de MKBA zichtbaar kunnen worden gemaakt. Naar verwachting komt de tool in zomer voor iedereen beschikbaar.

Bevindingen bij de TEEB-tool:

- 'Als je iets doet aan een probleem krijg je baten. Vaak hoe groter en urgenter het probleem en hoe meer mensen er last van hebben, hoe groter de baten als het probleem wordt opgelost. Begin dus bij de wijken waar veel mensen wonen en weinig groen is. Want als je iets doet aan iets dat niet een probleem is krijg je alleen kosten maar geen baten'.
- Denk ook op lange termijn. Vaak worden de kosten niet op de lange termijn uitgezet. Wordt dat wel gedaan, dan blijken kosten voor bestrating (duur in aanleg, goedkoop in beheer) na 30 jaar duurder te zijn dan voor het begroenen van een straat (goedkoop in de aanleg, duurder in beheer, maar langer houdbaar!). Dus begin met vergroenen van meest bestratte straten;
- Het is van belang om naast de kostendragers ook de batenhouders in het proces op te nemen omdat dat meer positieve dynamiek geeft. Daarnaast is het belangrijk de batenhouders te betrekken ivm het in beeld brengen van zogenaamde freeriders en mogelijke financieringsconstructies.

De TEEB-tool bestaat uit drie lagen:

1. Beredeneerlaag: vanuit een gebiedsanalyse zoeken naar potentiële baten en baten omzetten naar maatregelen die nodig zijn en kansrijk zijn.
2. Rekenlaag: deze laag is de feitelijke kosten-batenanalyse. Hier zitten alle maatregelen en kentallen in om de baten te voorspellen.
3. Verdienlaag: hier komen de financieringsconstructies aan bod waarbij batenhouders ook iets kunnen bijdragen (genoemd voorbeeld is 'tolwegen', vergoeding voor groen-blauwe diensten, extra belasting heffen in bedrijveninvesteringszones voor beheer).

De tool wordt samen met gemeenten doorgewerkt voor hun eigen situatie. De ervaring leert dat gemeenten steeds beter beeld krijgen bij deze laag, maar dat zij de tweede en derde laag (nog) niet zelfstandig kunnen doorlopen.

De MKBA is een brede welvaartsanalyse en drukt baten uit in geldwaarde. Om te komen tot een geldwaarde wordt nagegaan hoeveel mensen voordeel hebben van een project en hoeveel het voordeel waard is. Het gaat dan om voordelen zoals meer gezondheid door betere luchtkwaliteit, reistijdwinst door een dichter wegennetwerk en vermeden waterschade door een lagere overstromingskans. Het praktische van het doorrekenen naar euro's is dat de waarde kan worden afgezet tegen kosten en kosten en baten onderling vergeleken kunnen worden. De euro is de makkelijkste maat die mensen kunnen waarderen en waar mensen gevoel bij hebben. Het is ook dit gevoel voor ordegraad, en het gevoel voor hoeveel mensen het treft, dat meegegeven moet worden aan bestuurders.

Het mooie van de brede analyse uit de MKBA is dat groene en blauwe kwaliteit tegen elkaar afgewogen kunnen worden. En dat ook afwenteling op andere gebieden in kaart wordt gebracht (hier en daar, nu en later).

Een spanningsveld dat naar voren is gekomen is dat biodiversiteit en ecosysteemdiensten zich niet laten begrenzen en verder reiken dan de gemeentelijke grenzen. Maar daar houdt de MKBA ook rekening mee, dus dat is geen probleem.

Reacties vanuit de zaal:

- Het werken met euro's wordt van belang geacht bij het in beeld brengen van alternatieven;
- Kans!: voordeel van de crisis is dat allerlei procedures langzamer gaan en dat er dus meer tijd is voor reflectie en het koppelen van verschillende initiatieven aan elkaar;
- Bij vergroening zijn tevens baten te bedenken in de vorm van toegenomen infiltratiecapaciteit en hittebestendigheid.
- Er is inmiddels zo'n 300 jaar ervaring met de huidige marktwerking. Om nu nieuwe manieren bedenken is eng en daar moet aan gewend worden. Daarom is het heel goed om te 'oefenen' met de MKBA en verschillende scenario's door te rekenen;
- Er is behoefte aan en er ontstaan nieuwe ordenende principes (combineren ordenende principes en herkennen ESD). RO zoekt hiervoor nog een handelingsperspectief;
- Het vermengen van de termen ESD en biodiversiteit maakt de discussie, besluit- en visievorming bij gemeenten niet makkelijker. Er wordt aangeraden beide termen te vermijden en in plaats daarvan het te hebben over kansen. Deze kansen moeten zo praktisch mogelijk

worden uitgedrukt; heb het over tijdelijke natuur, laat kaarten met groene en blauwe vlekken zien. Er zit ook veel kennis over biodiversiteit bij burgers. Heb het niet over biodiversiteit maar laat plaatjes zien met daarin een grasveld met geit, grutto en ijsvogel. Dit is concreet en daarmee wordt gescoord;

- Het zoeken naar oplossingen op verschillende schaalniveaus in tijd en ruimte mist vaak nog in de discussies. De vertaalslag mist: welke fundamentele ESD is nodig om ervoor te zorgen dat we over 300 jaar nog steeds in de Nederlandse delta kunnen leven? We moeten Nederland als één grote stad gaan zien (houdt rekening met de schaal; in China is een stad van 17 miljoen inwoners normaal). Een stad in een delta; daarop zou de specialisatie plaats moeten vinden;
- Nederland is chronisch niet duurzaam, het land blijft dalen. Er wordt wel aan de deltaspecialisatie gewerkt; te denken aan concepten zoals 'building with nature' waarbij het uitgangspunt is de werking van de natuur maximaal te benutten.

4. Toelichting op TEEB-fysiek door Kees Hendriks (Alterra)

De presentatie van Kees Hendriks is bijgevoegd als bijlage 4.

Kees introduceert kort de structuur van de TEEB-studie, daarbij voortbouwend op de eerdere presentatie van Marian Hopman. Voor een map met voorbeelden van ESD wordt verwezen naar www.biodiversiteit.nl.

Aanleiding is de TEEB-studie internationaal en ook een motie in de Tweede Kamer over de gemaakte afspraak om de waarde van natuur in NI in beeld te brengen. In de TEEB-fysiek studie zijn zes studiegebieden betrokken: Waddenzee, Veluwe, Windmolenpark Noordzee, Hoekse Waard, Haarlemmermeer, Peizermade. De methoden die geanalyseerd zijn in de de cases moeten bouwstenen gaan vormen voor een nog te ontwikkelen 'TEEB-fysiek-methode'. Dat traject start later dit jaar.

Opgemerkt wordt dat naast het rijk de studie interessant is voor provincies. Een aantal provincies geven aan te willen aanhaken.

Gedeelde lessen en inzichten door Kees:

- Besef dat alle ESD gelijktijdig plaatsvinden en dat het geen zin heeft om je slechts op één ESD te focussen. Daarom moeten ESD systematisch in beeld gebracht worden en moet er niet slechts afgegaan worden op alleen datgene waar op enig moment aandacht voor is. Dit voorkomt willekeur in besluitvorming. Ook moeten kleine ESD niet buiten beschouwing gelaten worden ('de indianen kenden de waarde van goud ook niet'). Bovendien maken vele kleine baatjes samen een groot deel van de totale baat uit;
- Voorlopige voorzichtige conclusie n.a.v. de Veluwe studie: De waarde van regulerende en culturele ESD is vaak hoger dan de waarde van de productiediensten;
- Veiligheid prevaleert meestal boven baten;
- De begrenzing van het impactgebied waar ESD betrekking op hebben is essentieel en is soms niet helder beschreven, ook kunnen er effecten zijn die over de grenzen van het

plangebied heen gaan waardoor externe effecten niet of niet volledig worden meegenomen (sommige MER en MKBA studies);

- De 'waarde van natuur' kan niet zomaar in beeld worden gebracht: Natuur (kapitaal/voorraad) vs ESD (stroom).

Kees heeft een oproep gedaan voor casussen die in het project meegenomen kunnen worden.

Projecten die voldoen aan de volgende criteria kunnen bij Kees worden gemeld:

- Er speelt een concreet beleidsprobleem/vraagstuk
- Er bestaan verschillende alternatieve oplossingen
- Vraagstuk van Technische oplossingen vs. ESD
- Vraag van Waardering toegevoegde waarde ecosysteemdiensten

Reacties vanuit de zaal:

- Mooi voorbeeld is de Stoplichtmethode die in een case in Durban- Zuid Afrika gebruikt is voor het in beeld brengen van de status van ecosysteemdiensten in een gebied. Groen: er is nog ontwikkelingsperspectief voor ESD, oranje: het huidige gebruik is op niveau van carrying capacity, rood: te herstellen ESD;
- Oost Europese landen komen nog niet mee in de TEEB-studie. Kracht van TEEB, als rijke landen betalen om arme landen waar natuur nog goed is mee te krijgen. TEEB op andere schaal oppakken dan nu. Reactie daarop is dat dit politiek gevoelig ligt en daardoor moeilijk is.

5. Rondje

Er is een filmje van het CREM vertoond. Deze is terug te zien via <http://www.biodiversiteitactieplan.nl/>

De aanwezigen hebben kort de gelegenheid gekregen om nieuwe initiatieven en publicaties kenbaar te maken:

- Loes Penning de Vries (SKB): Lancering CoP Ecosysteemdiensten via LinkedIn. Iedereen is van harte welkom om zich hierbij aan te sluiten en ontvangt binnenkort een uitnodiging hiervoor.
- Roel Slootweg (SevS Advies): Het blad Milieu van November 2011, nr. 7 gaat over 'Kansrijke Natuur'. Deze special van 70 pagina's is geheel gewijd aan de veranderende kijk op natuur, de kansen die natuur biedt voor welzijn en economie, en het feit dat deze onlosmakelijk verbonden zijn.
- Jaap Tuinstra (TCB): Binnenkort wordt er advies uitgebracht aan Ministeries EI&I en I&M over ESD. Vanaf maart te downloaden via www.tcbodem.nl. (Tevens nieuw advies over grondwater.)
- Rob Dijker (Witteveen en Bos): Binnenkort (2/4) is er een slotbijeenkomst project 'baten van de ondergrond' met de Provincie Overijssel. Daar is de TEEB in de Stad tool ook toegepast.
- Gert Eshuis: Bekendmaking publicatie WUR 'ondernemen met landschapsdiensten'.
- Julian Staring (Ministerie I&M): Bekendmaking publicatie Triple-O-Methode.
- Hans Keune (Belgische Platform Biodiversiteit): Betrokken bij BELgium Ecosystem Services-project, kortweg 'BEES-project'. Vraagstelling in project gaat over het mainstreamen vanuit wetenschappelijke kennis richting bedrijfsleven en steden. Op 27 april vindt een afsluitende bijeenkomst plaats. Hans geeft aan interesse te hebben voor het opstarten van een Belgische CoP in samenwerking met de Nederlandse COP.

-
- Jaap de Wit (Grontmij): Het SKB-project 'Klimaatbestendige landbouw in de Veenkoloniën door optimale sturing en benutting van ecosysteemdiensten' is onlangs gehonoreerd. Gaat op korte termijn starten.
 - Menko Wiersema (Provincie Zuid-Holland): via de website van het INTERREG-project komt informatie over de Green Infrastructure for Tomorrow beschikbaar. WUR is Leiad - partner (Paul Opdam).
 - Michiel Rutgers (RIVM): Op 22 maart vindt er een workshop ESD plaats. Project Bobi gebruikt deze gelegenheid om rapport ESD & bodem te publiceren.
 - Bart Beerlage (Commissie MER): Denkt graag mee over projecten in relatie tot ESD en MER. Tevens deed Bart een oproep om casussen te verzamelen op dit gebied.
 - Alex Scheper (Provincie Drenthe): Momenteel ligt de Bodemvisie van de Provincie ter inzage. Tevens is iedereen uitgenodigd voor het symposium 'Bodem als grondslag voor creatieve activiteiten' op 22 maart.

Bijlagen

[Bijlage 1](#) [aanwezig 17 februari 2012](#)

[Bijlage 2](#) [Presentatie TEEB NL, Marian Hopman/ Ministerie van EL&I](#)

[Bijlage 3](#) [Presentatie TEEB Stad, Ursula Kirchholtes/ Witteveen + Bos](#)

[Bijlage 4](#) [Presentatie TEEB NL Fysiek Nederland, Kees Hendriks/ WUR](#)

[Bijlage 5](#) [Uitnodiging 22 maart 2012 'Symposium grondslag voor creatieve activiteiten'](#)